

บันทึกเกี่ยวกับภาพโอโจโยชูจากการสำรวจ ณ ประเทศญี่ปุ่น (พ.ศ. 2562)*

A Note on Ujyouyoushuu Paintings from a Research Trip in Japan (2019)

น้ำใส ตันติสุข Namsai Tantisuk

อาจารย์ ดร., สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Received : May 3, 2020

Revised : October 3, 2020

Accepted : November 15, 2020

บทคัดย่อ

ภาพภาพภูมิหลังยุคกลางในประเทศญี่ปุ่นยังมีความจำเป็นที่ต้องสำรวจผลงานเพื่อให้ได้ตัวอย่างที่หลากหลายและมีจำนวนมากขึ้น บทความชิ้นนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อรายงานผลการสำรวจภาพภูมิประเภทหนึ่งซึ่งเรียกว่า “ภาพโอโจโยชู (Ujyouyoushuu-e)” ณ ประเทศญี่ปุ่น ได้แก่ ภาพนรก “Jigoku-ezu” วัดเซ็งโก ภาพโอโจโยชู “Ujyouyoushuu-ezu”

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยที่ได้รับทุนสนับสนุนจากมูลนิธิ TOSHIBA INTERNATIONAL FOUNDATION

วัดโชะกูอน จังหวัดโทะยะมะ ภาพนรก “Jigoku-e” วัดอินโจ และภาพโอโจโยนุ “Oujouyoushuu-zu” วัดคันนง จังหวัดมิเอะ จากการสำรวจทำให้ทราบว่าผลงานเหล่านี้แม้จะมีการคัดลอกรูปแบบภาพภพภูมิที่มีอยู่เดิม เช่น ได้รับอิทธิพลของภาพภูมิทั้ง 6 วัดโมะจิริอิโงรวมถึงผลงานภาพพิมพ์ที่องค์ประกอบคล้ายคลึงกัน โดยเฉพาะภาพประกอบจากหนังสือโอโจโยนุที่ตีพิมพ์สมัยเอโดะ แต่ก็มีการจัดวางโครงสร้างใหม่ เพิ่มองค์ประกอบใหม่ หรือใช้องค์ประกอบเดิมในบริบทใหม่ นอกจากนี้ยังเห็นตัวอย่างการนำเสนอตัวตนของศิลปินในผลงานด้วย จึงมีส่วนที่น่าสนใจไม่น้อยในแง่วิวัฒนาการของการสร้างภาพ ทั้งยังสะท้อนพัฒนาการของคติความเชื่อเกี่ยวกับภูมิหรือโลกหลังความตายที่ไม่ยึดติดตามคำกล่าวในคัมภีร์เพียงอย่างเดียวด้วย

คำสำคัญ โอโจโยนุ / ภูมิทั้ง 6 / นรก / ญี่ปุ่น / จิตรกรรม

Abstract

In order to create a database with various examples, it is still necessary to collect and organize Japanese paintings presenting a concept of ‘realms’ after Medieval period. This paper’s objective is to report a result from a research trip on ‘Oujouyoushuu-e’ in Japan. This report contains information on “Jigoku-ezu” of Senkou-ji temple, “Oujouyoushuu-ezu” of Sokuon-ji temple, Toyama prefecture, “Jigoku-e” of Injou-ji temple and “Oujouyoushuu-zu” of Kannon-ji temple, Mie prefecture. As a result, though these paintings can be noticed an influence from earlier works such as Shoujuraigou-ji temple’s “Rokudou-e” and printed materials, especially illustrations of Oujouyoushuu from Edo period, the rearrangement of motifs, new motifs and new usage of motif can be noticed from the examples. Moreover, some works can be considered as one of an example of how the artist presented one-self in the image. Therefore, it can be noted that these paintings represent a step of Six Realms painting’s development and also represent a development of a concept of realms or the afterlife.

Keywords Oujouyoushuu / Six Realms / Hell / Japan / Painting

บทนำ: ที่มาและวัตถุประสงค์

จากการศึกษาเกี่ยวกับงานจิตรกรรมที่เขียนเรื่องภาพภูมิในประเทศญี่ปุ่น ผู้เขียนพบว่า งานวิชาการหลายชิ้นมักวิเคราะห์งานจิตรกรรมยุคกลาง (สมัยคะมะกุระ-มุโระมะชิ) มากกว่าผลงานยุคหลังๆ นั้นหรือตั้งแต่สมัยอะสุชิโมะโมะยะมะะ-ปัจจุบัน เนื่องจากก่อนหน้านี้มีแนวคิดว่าผลงานหลังยุคกลางเป็นการนำองค์ประกอบต่าง ๆ ที่พบในงานจิตรกรรมยุคก่อนหน้ามาผสมผสานปะติดปะต่อให้เกิดชิ้นงานใหม่ แต่ไม่ได้มีการ “สร้าง” องค์ประกอบใหม่มากนัก อย่างไรก็ตามไม่นานมานี้เริ่มมีนักวิชาการให้ความสนใจผลงานหลังยุคกลางมากขึ้น เพราะแม้ภาพภูมิตั้งแต่สมัยอะสุชิโมะโมะยะมะะอาจไม่ละเอียดประณีตหรือใช้เทคนิคศิลปะขั้นสูง แต่แสดงให้เห็นความคิดความเชื่อและความเข้าใจต่อคติเรื่องภูมิระดับท้องถิ่น และยังพบตัวอย่างที่เขียนองค์ประกอบใหม่ซึ่งไม่เคยพบในภาพยุคกลาง รวมถึงการใช้องค์ประกอบดั้งเดิมในบริบทใหม่ด้วย

จากการที่ภาพภูมิหลังยุคกลางเพิ่งได้รับความสนใจเชิงวิชาการมาได้ไม่นานนัก ด้วยเหตุนี้จึงยังจำเป็นต้องสำรวจผลงานในประเทศญี่ปุ่น เพื่อให้ได้ตัวอย่างที่หลากหลายและมีจำนวนมากขึ้น ผู้เขียนมีโอกาสดำเนินการไปสำรวจภาพภูมิประเภทหนึ่งซึ่งเรียกว่า “ภาพโอโจโยญู (Oujouyoushuu-e)” ซึ่งเก็บรักษาที่วัดในจังหวัดโทะยะมะและจังหวัดมิเอะ รวม 4 วัด เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2562 ด้วยทุนสนับสนุนการวิจัยจากมูลนิธิ TOSHIBA INTERNATIONAL FOUNDATION บทความชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอผลการสำรวจดังกล่าว จัดระเบียบข้อมูลและเผยแพร่ข้อมูลแก่ผู้สนใจผลงานประเภทนี้ รวมถึงบอกเล่าขั้นตอนและอุปสรรคในการสำรวจข้อมูลระดับปฐมภูมิในประเทศญี่ปุ่น โดยกรณีนี้คือผลงานจิตรกรรมซึ่งเก็บรักษา ณ ศาลาสนสถาน

กระบวนการศึกษา

“โอโจโยญู (Oujouyoushuu)” เป็นงานเขียนทางพระพุทธศาสนาซึ่งเรียบเรียงใน ค.ศ. 985 โดยพระ“เก็นชิน (Genshin)” นิกายเท็นได ว่าด้วยลักษณะของภูมิทั้ง 6 (นรกภูมิ เปตภูมิ ตีรจันภูมิ อสุรภูมิ มนุสสภูมิ สัตคภูมิหรือเทวโลก) ความงามความสำคัญทั้ง 10 บนแดนสุขาวดี รวมถึงวิถีปฏิบัติต่าง ๆ เพื่อให้ได้เกิดบนแดนสุขาวดี อิทธิพลของงานเขียนชิ้นนี้ในแง่การเผยแพร่คติเรื่องภูมิ รวมถึงแนวคิดที่ว่า “พึงหลีกเลี่ยงภูมิที่ยังวนเวียนในสังสารวัฏ แต่ตั้งเป้าหมายที่แดนสุขาวดี (Onri-edo, Gongu-joudo)” สะท้อนให้เห็นผ่านมรดกทางศิลป

วัฒนธรรมของญี่ปุ่น ไม่ว่าจะเป็นงานจิตรกรรม สถาปัตยกรรม วรรณกรรม หรือแม้แต่ในคำสอนของศาสนาพุทธนิกายอื่น ๆ นอกเหนือจากนิกายเทนได อีกทั้งยังสืบทอดต่อมาจนกระทั่งปัจจุบันซึ่งพบงานศิลปะว่าด้วยภพภูมิที่ศิลปินบางรายยังอ้างอิงงานเขียนชิ้นนี้

ในสมัยเอโดะ เมื่อเทคนิคการพิมพ์ของญี่ปุ่นพัฒนาขึ้น “โอโจโยดงุ” ก็ตีพิมพ์พร้อมภาพประกอบอีกหลายครั้ง เช่น ฉบับปีคัมภีร์ที่ 11 (ค.ศ. 1671) ปีเกินโรคุที่ 2 (ค.ศ. 1689) ปีเท็มโปที่ 14 (ค.ศ. 1843) และปีเคะเอะอิ (คริสต์ศตวรรษที่ 19 ตอนกลาง) นอกจากนี้ยังสำรวจพบงานจิตรกรรมที่ปรากฏองค์ประกอบคล้ายคลึงกับภาพประกอบจากหนังสือ “โอโจโยดงุ” เหล่านี้ด้วย นักวิชาการเรียกงานจิตรกรรมประเภทนี้ว่า “ภาพโอโจโยดงุ (Oujouyoushuu-e)” ผลงานประเภทนี้ถือเป็นหลักฐานหนึ่งที่แสดงให้เห็นอิทธิพลของงานเขียนที่ตีพิมพ์สมัยเอโดะ โดยเฉพาะแนวคิดเรื่องภพภูมิจากหนังสือ “โอโจโยดงุ” รวมทั้งคติความเชื่อเกี่ยวกับโลกหลังความตายของชาวญี่ปุ่นในอดีต เพราะพบว่าในภาพโอโจโยดงุบางชิ้น เขียนองค์ประกอบที่ไม่ได้กล่าวถึงในหนังสือด้วย ดังนั้นในโครงการวิจัย “คติความเชื่อเรื่อง “สวรรค์” ผ่านการแสดงออกในงานจิตรกรรมของญี่ปุ่นและไทย” ผู้เขียนจึงเลือกภาพโอโจโยดงุเป็นหนึ่งในผลงานที่ใช้วิเคราะห์

การสำรวจภาพโอโจโยดงุในโครงการวิจัยนี้ เริ่มจากผู้เขียนสืบค้นข้อมูลสถานที่เก็บรักษาภาพโอโจโยดงุ โดยเน้นที่ผลงานซึ่งยังมีข้อมูลไม่ครบ เช่น ปรากฏภาพถ่ายผลงานในสุจิบัตรนิทรรศการ แต่ภาพมีขนาดเล็ก ไม่สามารถตรวจสอบรายละเอียดได้ หรือในสุจิบัตรลงภาพผลงานไม่ครบทุกชิ้น เป็นต้น เมื่อทำรายการแล้วจึงทำหนังสือติดต่อขออนุญาตเดินทางไปสำรวจยังวัดที่ประเทศญี่ปุ่น เนื่องจากโดยปกติแล้ว หากวัดนั้นไม่ใช่สถานที่ท่องเที่ยวจะไม่เปิดให้บุคคลทั่วไปเข้า หรือหากไม่ได้มีพิธีหรือโอกาสพิเศษ ทางวัดจะไม่นำผลงานออกแสดง จึงจำเป็นต้องขออนุญาตและนัดวันเวลาสำรวจล่วงหน้า ในครั้งนี้ ผู้เขียนได้รับความร่วมมือจาก วัดเซ็งโก (Senkou-ji) และวัดโซะกูอน (Sokuon-ji) จังหวัดโทะยะมะ วัดคันนง (Kannon-ji) และวัดอินโจ (Injou-ji) จังหวัดมิเอะ จำนวน 4 วัด อนุญาตให้เข้าสำรวจและถ่ายภาพผลงานได้ในเดือนเมษายน พ.ศ. 2562 รายละเอียดการสำรวจแต่ละแห่งจะกล่าวถึงในหัวข้อถัดไป แต่อย่างไรก็ดี เมื่อเดินทางถึงวัดแล้วขั้นตอนโดยทั่วไปไม่ต่างกันนัก กล่าวคือ

-
- * เนื่องจากความผิดพลาดของผู้วิจัยเกี่ยวกับการถอดเสียงอักษรคันจิ ในบทความชิ้นนี้จึงขอแก้ไขชื่อวัดจาก “วัดฮะยะฮอน (Hayaon-ji)” เป็น “วัดโซะกูอน (Sokuon-ji)” ในบทความชิ้นอื่นของผู้วิจัยหากปรากฏข้อมูลเกี่ยวกับวัดฮะยะฮอน จังหวัดโทะยะมะให้หมายถึงวัดโซะกูอนนี้เช่นกันกับขอรบกวนขอโทษและผู้เกี่ยวข้องทุกท่านอย่างยิ่งมา ณ ที่นี้

1. แสดงความขอบคุณเจ้าอาวาสและผู้เกี่ยวข้อง มอบของขอบคุณที่เอื้อให้ความร่วมมือในการวิจัย
2. สอบถามข้อมูลเกี่ยวกับประวัติวัดและผลงาน
3. สํารวจและเก็บภาพผลงาน รวมทั้งกล่องบรรจุงาน (ถ้ามี) ตรวจสอบรายละเอียดผลงาน เช่น ข้อความบนผลงาน ขนาด เทคนิค เป็นต้น
4. ทางวัดนำชมสถานที่ รวมทั้งให้ข้อมูลอื่น ๆ หากจำเป็น

ผลการศึกษา

จากการสำรวจ สามารถสรุปเกี่ยวกับผลงานได้ดังต่อไปนี้

1. ภาพนรก “Jigoku-ezu” วัดเซ็งโก (สมัยเอโดะ)

วัดเซ็งโก เขาเซะริตะนิซัน เป็นวัดนิกายฉินงน ตั้งอยู่ที่เมืองโทะนะมิ จังหวัดโทะยะมะ เป็นวัดเก่าแก่ตั้งแต่สมัยอะสุกะ วัดนี้มีการบูรณปฏิสังขรณ์หลายครั้งเนื่องจากเหตุไฟไหม้และถูกเผาทำลายทั้งในยุคกลางและยุคก่อนสมัยใหม่ อาคารปัจจุบันของวัดส่วนใหญ่ปฏิสังขรณ์ระหว่างช่วง ค.ศ. 1760-1824

ภาพนรกของวัดเซ็งโกประกอบด้วยภาพแขวน 2 ชิ้น ขนาด 178.0x96.5 ซม. เทคนิคเขียนสีบนกระดาษ วัดให้ข้อมูลว่า ที่มาของผลงานไม่แน่ชัด แต่ได้เก็บรักษามานานแล้ว ไม่สามารถตรวจสอบกล่องเก็บผลงานได้ เนื่องจากทั้งกล่องไปแล้วตั้งแต่เมื่อ 35 ปีก่อนเมื่อครั้งบูรณะที่เก็บของของวัด เพราะกล่องมีความชื้นมาก เมื่อตรวจสอบที่ผลงานก็ไม่พบข้อความที่ตำแหน่งใด นอกจากนี้หลังจากเปรียบเทียบองค์ประกอบในผลงานกับภาพประกอบในหนังสือโอโจโยนุพบว่าใกล้เคียงกับฉบับพิมพ์ปีคินเซอิที่ 2 มากที่สุด สำหรับรายละเอียดของผลงานแต่ละชิ้นสรุปได้ว่า

* เกี่ยวกับวัดเซ็งโก Takaoka Municipal Museum ed., 1993; Takaoka Municipal Museum ed., 1999; Senkouji ten working group ed., 2014

1) ชั้นที่ 1 ชั้นขวา (ภาพที่ 1)

แบ่งได้เป็น 5 ตอน ใช้เมฆหมอกสีฟ้าขอบขาวเป็นตัวคั่นเหมือนเส้นลื่นเทาในงานจิตรกรรมไทย ตอนบนสุดเขียนภาพแม่น้ำยมโลก ทางฝั่งขวาเป็นภาพราชายมโลกพิพากษากกรรม ฝั่งซ้ายเป็นภาพยายแก่ชั่งผ้า “ตะทุซุอะบะ (Datsueba)” กับวิญญาณตนหนึ่ง บนต้นไม้ใกล้กัน มียักษ์อีกตนนั่งอยู่ คงเป็น “เคนอะโอ (Ken’eo)” ตามที่คอยรับผ้าจากยายแก่ไปแขวนบนกิ่งไม้ตามที่บรรยายไว้ในคัมภีร์จิสุโอเกี่ยวกับว่า “ที่ใกล้กับแม่น้ำยมโลก วิญญาณจะพบตะทุซุอะบะและเคนอะโอคอยดึงชุดของวิญญาณไปขังน้ำหนกบนต้นไม้ ระดับที่กิ่งไม้โน้มลงแสดงระดับกรรมที่วิญญาณเคยกระทำ” ถัดลงมาด้านซ้ายเขียนภาพพิพากษากกรรม ใกล้เคียงมีอุปกรณ์พิพากษาค้นได้แก่กระจกส่องกรรมตั้งอยู่ จึงคาดว่าราชองค์นี้น่าจะหมายถึงพญายมตามที่ระบุไว้ในคัมภีร์จิสุโอเกี่ยวกับ และเขียนภาพวิญญาณถูกขังบนตราขังบาป-บุญด้วย ตอนที่ 3-4 ก็ยังวาดจากพิพากษากกรรมเช่นกัน ข้าง ๆ ราชองค์หนึ่งปรากฏภาพนางสวรรค์ถือเครื่องดนตรี อีกด้านหนึ่งปรากฏเส้นทางยาว มีวิญญาณ 4 ตนกำลังเดินไปตามทางสายนั้น ถัดลงมาเล็กน้อย เป็นฉากราชายมโลกอีกองค์หนึ่งพิพากษา ด้านหน้ามียมบาลถือไม้คุมตัววิญญาณมารับคำตัดสิน ยมบาลบางตนก็กำลังคุมตัววิญญาณที่รับโทษด้วยการใช้ไม้ก่อเป็นแท่นสูง แต่เมื่อจับไม้ันไฟก็ไหม้ทำให้วิญญาณทรมาน ใกล้กันมีนางสวรรค์ 2 นางนั่งยกมือปิดตาร่ำไห้ ตอนที่ 4 เป็นภาพมनुสสุภูมิ อสุภูมิ ตริจจานภูมิ และเปตภูมิ ตอนที่ 5 เป็นภาพนรกภูมิ สัตว์นรกทั้งหลายกำลังทุกข์ทรมานจากทัณฑ์ต่าง ๆ

2) ชั้นที่ 2 ชั้นซ้าย (ภาพที่ 2)

ภาพชั้นที่ 2 แบ่งได้เป็น 4 ตอนใหญ่ ๆ ใช้หมอกสีฟ้าขอบขาวแนวยาวคั่นระหว่างตอนเช่นกัน ล้วนเป็นภาพการลงทัณฑ์ในนรกภูมิ เช่น ยมบาลเงี้ยวดาบวิ่งเข้าไล่ฟันสัตว์นรก บ้างก็ตำรา้งสัตว์นรกให้แหลกและในครกแล้วนำไปโปรยทิ้ง ยมบาลลากรถที่บรรทุกสัตว์นรกซึ่งลุกไหม้ด้วยไฟ ใกล้กันมียมบาลใช้ดาบแทงเนื้อเถื่อนหนังสัตว์นรก ยมบาลเงี้ยวอาวุธไล่สัตว์นรกให้ปั่นขึ้นไปตามเนินที่มีหนามแหลม บ้างก็ยัดลูกเหล็กร้อนในปากสัตว์นรก บ้างก็ถืออาวุธคุมสัตว์นรกที่ตกถึงลงสู่กองเพลิงอันร้อนระอุ

* 「牛頭鎮棒挾_二人肩_追_渡疾瀨_悉集_樹下_婆鬼脱_衣翁鬼懸_枝頭_罪低昂_与_後王庁_ (略)」 (Maeda Eun ed., 1912: 『地藏十王經』 381 ウ)

* 「第五閻魔王國 (地藏菩薩) (略) 光明王院於_中殿裏_有_大鏡台_懸_光明王鏡_名_淨頗梨鏡_ (略) 即於_鏡中_現_前生所作善福惡業一切諸業_各現_形像_猶如_對_人見_面眼耳_」 (Maeda Eun ed., 1912: 『地藏十王經』 382 オ-382 ウ)

ภาพที่ 1 (ขวา)
ภาพนรกวัดเชิงโก

ภาพที่ 2 (ซ้าย)
ภาพนรกวัดเชิงโก

นอกจากองค์ประกอบที่พบในหนังสือภาพโอโจโยฉุฉบับปีคันเซอิที่ 2 แล้ว ยังพบองค์ประกอบที่พบในภาพภูมิทั้ง 6 วัดโมะจระอิโง จังหวัดมิงะด้วย เช่น ภาพงูถูกหมูปากินอันแสดงถึงวงจรความทุกข์ในไตรภวนภูมิ ภาพนางสวรค์ที่โอบยบินถือเครื่องเป่า นางสวรค์ที่ร้องให้คร่ำครวญ เป็นต้น ภาพของวัดโมะจระอิโงนี้พบหลักฐานการคัดลอกในสมัยเอโดะมาก ที่เมืองโทะนะมิ แห่งนี้ก็พบตัวอย่างที่วัดโชะกอนเช่นกันซึ่งจะได้กล่าวในข้อถัดไป

2. ภาพโอโจโยฉุ “Oujouyoushuu-ezu” วัดโชะกอน (สมัยเมจิตอนปลาย)

วัดโชะกอน เป็นวัดนิกายโจโดะฉิน ตั้งอยู่ที่เมืองโทะนะมิ จังหวัดโทะยะมะ วัดนี้สร้างขึ้นตั้งแต่ ค.ศ. 1492 ทางวัดให้ข้อมูลว่า ไม่ทราบความเป็นมาของผลงานมากนัก ด้านหลังภาพแต่ละชิ้นติดป้ายบอกชื่อตอนซึ่งคาดว่าเจ้าอาวาสท่านก่อนเป็นผู้จัดทำเพื่อใช้อ้างอิงตอนเทศนาแก่บุคคลที่มาวัด รวมทั้งตอนทำบุญอุทิศส่วนกุศลด้วย เนื้อหาในการเทศนาอ้างอิงจากหนังสือโอโจโยฉุ เมื่อถึงเวลาเทศน์ วัดไม่ได้แขวนผลงานในโบสถ์ตามลำดับ แต่เมื่อจะเทศน์เกี่ยวกับฝันไหนจึงยกมาแขวนด้านหน้า (ภาพที่ 3)

ภาพที่ 3
ภายในโบสถ์วัดโชะกอน

ภาพโอโจโยฉุ วัดโชะกอนประกอบด้วยภาพแขวน 15 ชิ้น (ภาพที่ 4) เทคนิคเขียนสีบนกระดาษ ขนาด 142.0x70.0 ซม. บนฝาผนังมีข้อความระบุชื่อผลงาน และชื่อผู้ถวาย “出町新地/稲垣武平” แต่ไม่ระบุปี (ภาพที่ 5) ภาพโอโจโยฉุนี้แบ่งเป็นภาพการพิพากษากรรม 1 ชิ้น ภาพนรก 3 ชิ้น ภาพเปตภูมิ 1 ชิ้น ภาพอสุรภูมิ/ไตรภวนภูมิ 1 ชิ้น ภาพเขียนหลบหนีความตาย/

ภาพที่ 4
ภาพโอใจโยน วัดโฆะกอน (ลำดับจากขวาไปซ้าย)

ภาพที่ 5
กล่องเก็บผลงาน วัดไชยะกอน

ติรัจฉานภูมิ 1 ชั้น ภาพมนุสสภูมิ 2 ชั้น ภาพสัคคภูมิ 1 ชั้น ภาพเรื่องเล่าอภินิหารผลบุญจากการท่องเที่ยวพระลี้พระอมิตาภพุทธ 2 ชั้น ภาพแดนสุขาวดี 3 ชั้น

ภาพนรกภูมิ 3 ชั้นเขียนการลงทัณฑ์ในกาฬสุตตนรก สังฆาฏนรก อเวจีนรก แต่ละชั้นแบ่งใหญ่ ๆ เป็น 2 ตอน มีทั้งฉากสัตว์นรกเดินไต่บันเชือกโดยถูกมัดหินถ่วงไว้ สุดท้ายก็ตกลงกองเพลิงที่ด้านล่างเป็นหม้อน้ำเดือด สัตว์นรกถูกล่อยตามแนวเชือกเหล็กร้อน ถูกทรมานในกองเพลิง ถูกให้ไต่บันต้นไม้ซึ่งมีหนามแหลม เป็นต้น องค์ประกอบภาพคล้ายกับที่ปรากฏในภาพภูมิทั้ง 6 ของวัดโฆจระฮิโง มีการปรับเปลี่ยนองค์ประกอบบ้างเช่นเขียนเพิ่มหรือลดทอนบางส่วน

ภาพพิพากษากรมเป็นภาพพญายมประทับบนบัลลังก์ตรงกลาง รายล้อมด้วยบริวาร พิพากษากรมของวิญญาณด้วยเครื่องมือต่าง ๆ เช่น คทาตันตะ กระจกส่องกรรม ตราชั่งบาป-บุญ หากยึดตามคัมภีร์จิโสะจูโอเกียว จะพบว่าตราชั่งบาป-บุญไม่ใช่เครื่องมือเมื่อบรรยายเกี่ยวกับพญายม แต่เป็นเครื่องมือในจวนของราชายมโลกองค์ที่ 4 (โกะกันโอะ) อย่างไรก็ตาม พบว่าใน

* 「第四五官王宮〈普賢菩薩〉(略) 於三三間_建_立官庁_大殿左右各有_一舍_左秤量舍右勘録舍左有_高台_台上有二秤量幢_業匠構巧懸_七秤量_身口七罪為_紀二輕重_」(Maeda Eun ed., 1912: 『地藏十王經』 382 才)

ตราขั้บปาป-บุญในฉากของพญายม โดยเฉพาะกรณีที่ไม่ได้เขียนราชายมโลกครบทุกองค์ แต่เขียนเพียงพญายมองค์เดียว

ภาพเปตภูมิ แสดงเปรตหลายจำพวก ในภาพอสุรภูมิ/ไตรัจฉานภูมิแสดงสงครามระหว่างทัพของอสูระและเทพ (พระอินทร์) ตอนล่างสอดแทรกภาพเกี่ยวกับไตรัจฉานภูมิแสดงวงจรการไล่ล่าที่สามารถเป็นได้ทั้งผู้ล่าและเหยื่อ ภาพเขียนหลบหนีความตาย/ไตรัจฉานภูมิ วาดภาพเขียนพญายมหลบหนีความตายแต่ไม่สามารถหนีได้พ้น ตอนล่างเขียนภาพความทรมานของสัตว์หลายประเภทที่ถูกมนุษย์ใช้งาน ส่วนภาพมนุสสุภูมิ แบ่งออกเป็นภาพความไม่เที่ยง แสดงออกผ่านการเปลี่ยนแปลงของหญิงสาวจากเมื่อครั้งมีชีวิตจนกระทั่งตายเหลือเพียงกระดูกที่กระจัดกระจาย และความทุกข์ของมนุษย์ เช่น ทุกข์จากการเกิดแก่เจ็บตาย ภาพลัคนภูมิ แสดงความสำราญและความทุกข์ในเทวโลก เช่น ความสำราญจากการเที่ยวเล่นสังสรรค์ในอุทยาน ทุกข์จากนิमितแห่งความตาย (ภาพที่ 6) ภาพเรื่องเล่าอภินิหารผลบุญจากการท่องบทพระลักขณามิตาภพุทธ เขียนเล่าตำนานของผู้ที่ท่องบทสวดระลึกถึงพระอมิตาภพุทธแล้วได้เกิดบนแดนสุขาวิ

ส่วนภาพแดนสุขาวิแต่ละชั้นบรรยายความงามความสำราญจากการเกิดบนแดนสุขาวิ เช่น ความสำราญจากการเกิดบนดอกบัว ความสำราญจากการได้เข้าเฝ้าพระพุทธองค์ เป็นต้น องค์ประกอบที่พบในแต่ละตอนของภาพสุขาวิของผลงานชุดนี้ สันนิษฐานว่าได้รับอิทธิพล

ภาพที่ 6

นิमितแห่งความตายของเทพสวรรค์ จากภาพโอใจโยนุ วัดโฆะกูณ

ภาพที่ 7

บางส่วนจากภาพโอโจโยนุ วัดชะกอน เปรียบเทียบกับหนังสือโอโจโยนุฉบับปีคะเอะอิ

จากภาพประกอบหนังสือโอโจโยนุฉบับพิมพ์ปีคะเอะอิ (คริสต์ศตวรรษที่ 19 ตอนกลาง) (ภาพที่ 7) เนื่องจากมีส่วนคล้ายกันมาก เท่าที่ผู้เขียนมีข้อมูลจากประสบการณ์การสำรวจภาพโอโจโยนุ สังเกตว่าผลงานที่เขียนช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลจากภาพประกอบหนังสือโอโจโยนุปีพิมพ์ที่ 14 มากกว่า ภาพของวัดชะกอนที่มีความคล้ายคลึงกับฉบับพิมพ์ปีคะเอะอิจึงนับว่าเป็นหลักฐานสำคัญอีกชิ้นที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างภาพประกอบหนังสือ โดยเฉพาะฉบับปีคะเอะอิ และการสร้างวัดชะกอน

3. ภาพนรก “Jigoku-e” วัดอินโจ (สมัยเอโดะ)

วัดอินโจ เป็นวัดนิกายเทนได ตั้งอยู่ที่เมืองทซุ จังหวัดมิเอะ ไม่ทราบที่มาของภาพชัดเจน แต่ได้รับการซ่อมแซมราว 20-30 ปีก่อน ตอนนั้นได้ทิ้งกล่องเก็บภาพไปเนื่องจากเก่าผุพังมาก ปัจจุบันบรรจุผลงานในกล่องใหม่ ไม่พบจารึก ไม่ทราบลำดับภาพที่ชัดเจน ในงานพิธี วัดจะแขวนภาพชุดนี้คู่กับภาพมันดาลาคัมภีร์มูเรียวจุเกียวเพื่อให้คนมาสักการะ (ภาพที่ 8)

ภาพนรกของวัดนี้ประกอบด้วยภาพแขวน 3 ชั้น (ภาพที่ 9) เทคนิคเขียนสืบนกระดาศ ขนาด 135.9x60.4 ซม. ภาพนรกของวัดอินโจทั้ง 3 ชั้นแบ่งเนื้อหาเป็น 2 ตอนใหญ่ ๆ ตอนบนเขียนภาพภัยพิบัติ ส่วนตอนล่างเขียนภาพการพิพากษาหรือการลงทัณฑ์ในนรก

ภาพแขวนชั้นที่ 1^{*} ตอนบนเขียนภาพภัยพิบัติจากเหตุไฟไหม้และน้ำท่วม ตอนล่างเขียนภาพพญายมพิพากษารกรรมด้วยเครื่องมือต่าง ๆ ทั้งคทาตันตะ กระจกส่องกรรม ตราชั่งบาป-บุญ มียมบาลลารกที่ลูกท่อมด้วยเปลวเพลิงบรรทุกวิญญาณผู้ตายมาสู่จวนพญายม ถัดลงมาเขียนสัญญาชีพนรกและกาฬสูตรนรก

ภาพแขวนชั้นที่ 2 ตอนบนเขียนภัยพิบัติจากลมพายุและแผ่นดินไหว ตอนล่างเขียนกาฬสูตรนรก สังฆานรก ไรฐนรก และมหาไรฐนรก

ภาพแขวนชั้นที่ 3 ตอนบนเขียนภัยจากการปล้นชิง และการเป็นหนี้ ตอนล่างเขียนกาฬตาปนรก มหาตาปนรก และอเวจีนรก

องค์ประกอบภาพส่วนใหญ่คล้ายกับที่ปรากฏในหนังสือโอโจโยฉุฉบับปีเพิ่มปีที่ 14 (ภาพที่ 10) อย่างไรก็ดี นอกจากมีการเขียนรายละเอียดเพิ่ม เช่น เพิ่มรายละเอียดลวดลายเครื่องแต่งกายฉากหลังของตัวละคร ฯลฯ ยังพบว่าบางฉากนำมาใช้ในบริบทที่ต่างจากเดิม เช่น ภาพประกอบที่แสดงส่วนหนึ่งของสัญญาชีพนรกในหนังสือโอโจโยฉุฉบับปีเพิ่มปีที่ 14 ปรากฏบนภาพของวัดอินโจในฐานะไรฐนรกแทน (ภาพที่ 11) เป็นต้น จึงอาจตั้งข้อสังเกตหรือข้อสงสัยเรื่องความรู้ของศิลปินเกี่ยวกับคติภพภูมิและเนื้อหาของโอโจโยฉุ แต่เนื่องจากปัจจุบันยังไม่มีข้อมูลมากนัก ขณะนี้จึงทำได้เพียงตั้งข้อสังเกตเท่านั้น

ภาพที่ 8
ภาพมณฑลาคัมภีร์มูเรียวกุเกียว วัดอินโจ

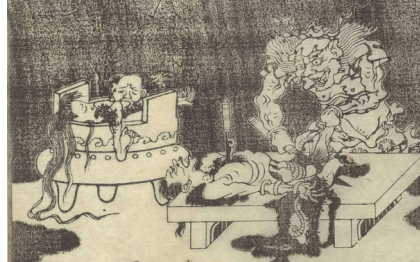
* การเรียงลำดับในบทความนี้เป็นไปเพื่ออธิบายรายละเอียดผลงานเท่านั้น ไม่ใช่ลำดับภาพในสมัยก่อน

ภาพที่ 9
ภาพนรก วัดอินโจ (ลำดับจากขวาไปซ้าย)

ภาพที่ 10
บางส่วนจากภาพนรก วัดอินโจ และหนังสือโอโยฉุณบับปีเทิมโปที่ 14

ภาพที่ 11

บางส่วนจากภาพนรก วัดอินโจ เปรียบเทียบกับหนังสือโอโจโยจูฉบับปีเท็มโปที่ 14

4. ภาพโอโจโยจู “Oujouyoushuu-zu” วัดคันนง (ค.ศ. 1908 สมัยเมจิ)

วัดคันนง เป็นวัดนิกายรินสะอิ (นิกายย่อยของนิกายเซ็น) ตั้งอยู่ที่เมืองยกกะอิชิ จังหวัดมิเอะ ในวันที่สำรวจผลงานชิ้นนี้ ทางวัดได้กรุณาเชิญภัณฑารักษ์จากพิพิธภัณฑ์ Yokkaichi Municipal Museum มาร่วมให้ข้อมูลด้วย ทางวัดและภัณฑารักษ์ให้ข้อมูลว่าในเมืองยกกะอิชินี้ไม่ค่อยพบภาพนรกนัก เนื่องจากวัดส่วนใหญ่ในเมืองเป็นวัดนิกายโจโดะชินซึ่งไม่ค่อยให้ความสำคัญกับเรื่องทศกัณฐ์ อีกทั้งให้ข้อสังเกตว่าผลงานชุดนี้มีความโดดเด่นที่ปรากฏภาพพระกษิติครรภโพธิสัตว์หลายจุด จึงนับเป็นหลักฐานเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องโลกหลังความตายในท้องถิ่นที่สำคัญชิ้นหนึ่ง โดยเฉพาะความเชื่อเกี่ยวกับพระกษิติครรภโพธิสัตว์

ภาพโอโจโยจูนี้ประกอบด้วยภาพแขวน 4 ชิ้น เทคนิคเขียนสีบนกระดาษ ขนาด 168.2x110.9 ซม. บนฝากล่องบรรจุผลงานมีจารึกชื่อผลงานและยังเขียนไว้ว่า “保曾井山観音寺什物／智音代” (ภาพที่ 12) ส่วนด้านใต้ฝากล่องเขียนว่า “維時明治四拾壹年五月／六拾翁／川村文哉拜寫” (ภาพที่ 13) กล่าวคือ ผลงานนี้เขียนเมื่อค.ศ. 1908 ฝีมือของคะวะมุระ ฟูมิยะ นับเป็นหนึ่งในผลงานน้อยชิ้นที่ทราบอายุและผู้เขียน

เกี่ยวกับศิลปิน “คะวะมุระ ฟูมียะ” (Kawamura Fumiya) เป็นคนในตระกูลแพทย์ คาดว่าตระกูลน่าจะมีความสัมพันธ์ลึกซึ้งกับวัดคันนงแห่งนี้ เพราะเป็นวัดประจำตระกูลหรือ “โบะดะอิจิ (Bodaiji)” อีกทั้งตอนสำรวจพบแผ่นไม้ที่ระบุชื่อคนในตระกูลคะวะมุระบริจาคทรัพย์สิ้นแขวนไว้ในโบสถ์หลายแผ่น สำหรับแผ่นที่ระบุชื่อคะวะมุระ ฟูมียะ พบข้อความ เช่น “คะวะมุระ ฟูมียะ บริจาคหะตะมิสำหรับโบสถ์ 5 เยน เดือน 3 ปีเมจิที่ 32” (เทียบเท่า ค.ศ. 1899) “คะวะมุระ ฟูมียะ บริจาคภาพโอโจโยดงู” (ภาพที่ 14) และบริจาคเงินทำบุญให้บรรพบุรุษ ด้านหลังผลงานแต่ละชิ้นระบุเลขลำดับไว้ แต่ไม่ทราบแน่ชัดว่าเลขนี้เขียนไว้ตั้งแต่เมื่อใด หากอ้างอิงตามเลขที่ดังกล่าวจะจัดลำดับได้ดังนี้ (1) ภาพพญายมพิพากษา (2) ภาพพระกษิติครรภโพธิสัตว์ (3) ภาพพระกษิติครรภโพธิสัตว์และเนียวนินจะตะอิ” (4) ภาพพระอมิตาภพุทธ (ภาพที่ 15)

ภาพที่ 12 (ซ้าย)
บนฝากล่องเก็บผลงาน วัดคันนง

ภาพที่ 13 (ขวา)
ด้านใต้ฝากล่องเก็บผลงาน วัดคันนง

- * การเรียงลำดับในบทความนี้เป็นไปเพื่ออธิบายรายละเอียดผลงานเท่านั้น ไม่ใช่ลำดับภาพในสมัยก่อน
- ** คำเรียกผู้หญิงที่มีร่างท่อนบนเป็นมนุษย์ ท่อนล่างเป็นงู (บางครั้งอาจมีร่างเป็นงู ศีรษะเป็นมนุษย์ก็ได้) งูเป็นสัญลักษณ์แทนความลุ่มหลง ความยึดติด ต้นหางของเพศหญิง ในประเทศญี่ปุ่นการใช้นงูเป็นสัญลักษณ์เช่นนี้สามารถสืบไปได้ถึงยุคโบราณ (Tantisuk, 2016: 77-78)

ภาพที่ 14
แผ่นไม้บันทึกการบริจาคของคณะมุริะ ฟูมิยะ วัดคันนง

ภาพที่ 15
ภาพโอโจโยฉุ วัดคันนง (ลำดับจากขวาไปซ้าย)

ภาพพญายมพิพากษา เขียนพญายมพิพากษาบาป-บุญขนาดใหญ่ตรงกลาง รายล้อมด้วย ยมบาล วิญญาณ และเครื่องมือต่าง ๆ ได้แก่ กระจกส่องกรรม คทาดินตะ ตราชั่งบาป-บุญ ด้านบนซ้ายขวาเขียนแม่น้ำยมโลก ยายแก่งผ้าดั่งเสื้อผ้าของวิญญาณข้างบนกิ่งไม้ และ วิญญาณที่ร่วงสู่กองเพลิง ด้านล่างเขียนความทุกข์ในนรกภูมิ เปตภูมิ และอสุรภูมิ ในฉากที่ สัตว์นรกถูกต้มในหม้อเดือด วาดพระกษัตริศรภพโศกสัตว์ยืนไม้เท้าลงไปในปรตสัตว์นรก

ภาพพระกษัตริศรภพโศกสัตว์ กึ่งกลางเขียนพระกษัตริศรภพโศกสัตว์โปรดวิญญาณเด็กในนรกชะ อโนะคะวะระ ด้านบนซ้ายขวาเขียนสัตว์นรกถูกลงทัณฑ์ด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น ถูกบีบอัดระหว่าง ภูเขา 2 ลูก ถูกทำร้ายด้วยอาวุธ ต้องปีนขึ้นเนินที่เต็มไปด้วยหนามแหลมเพื่อไปหาหญิงงาม นรกอุเมะสุเมะหรือนรกสำหรับหญิงสาวที่ไม่มีบุตร* ด้านล่างก็เป็นนรกขุมต่าง ๆ เช่นกัน ประกอบด้วยภาพการทรมานของสัตว์นรก สัตว์นรกถูกบังคับให้แบกก้อนหินเดินบนเชือกเหล็ก ร้อนจนตกสู่หม้อเดือด ถูกตำในครกขนาดใหญ่ ถูกเลื่อย เป็นต้น

ภาพพระกษัตริศรภพโศกสัตว์และนิยวนินจะตะอิ เขียนภาพการทรมานในนรก มีสัตว์นรกหญิง ถูกเด็กจำนวนมากรุมกัดกินร่าง นรกเย็น นรกนิยวนินจะตะอิ (นรกเรียฟู) อันเป็นนรกที่สูงซึ่ง มีศีรษะเป็นหญิงสาวเลื่อยรัดพันร่างสัตว์นรกชาย*** นรกชิโนะอิเกะหรือนรกบ่อเลือดสำหรับลง ทัณฑ์สัตว์นรกหญิง+ ด้านล่างเขียนสัตว์นรกถูกดิงดา โยนลงหม้อร้อน แลเนื้อเถื่อนหนึ่ง ถูก ทรมานในเปลวเพลิงขนาดใหญ่ เป็นต้น ในภาพนี้เขียนพระกษัตริศรภพโศกสัตว์โปรดสัตว์นรก ไว้ 2 ตำแหน่ง คือ ที่นรกชิโนะอิเกะ และในเปลวเพลิงด้านซ้ายของภาพ

ภาพพระอมิตาภพุทธ ตอนบนเขียนพระอมิตาภพุทธและพระโพธิสัตว์เสด็จมาโปรดสัตว์จาก แดนสุขาวดี มีวิญญาณกราบไหว้ทำความเคารพ ตอนล่างเขียนภาพการลงทัณฑ์ต่าง ๆ เช่น

-
- * ชะอิโนะคะวะระ คือ นรกสำหรับเด็กซึ่งเสียชีวิตก่อนบิดามารดาต้องชาติขบาปกรรมที่ยังไม่ได้ตอบแทนพระคุณ บิดามารดา
 - ** นรกอุเมะสุเมะ (Umazume-jigoku) เป็นนรกสำหรับหญิงที่ไม่มีหรือไม่สามารถมีบุตร เชื่อกันว่าในนรกนี้ สัตว์นรกจะถูกลงทัณฑ์โดยบังคับให้ใช้ไส้เทียนขุดหาหนอนไม้
 - *** นรกนิยวนินจะตะอิหรือเรียฟู นรกเรียฟู (Ryofu-jigoku) เชื่อกันว่าเป็นนรกสำหรับชายที่ไม่มีเชื้อสายต่อภรรยา แต่อย่างไรก็ตาม นรกนี้ก็แสดงให้เห็นการเชื่อมโยงระหว่างเพศหญิงและความลุ่มหลง ยึดติด หึงหวงผ่านร่างผู้ที่ กอดรัดสัตว์นรกชายด้วย จึงกล่าวกันว่านรกนี้ก็นับเป็นหนึ่งในนรกของผู้หญิงเช่นกัน (Tantissuk, 2016: 77-78)
 - + นรกชิโนะอิเกะ (Chi-no-ike-jigoku) เป็นนรกสำหรับผู้หญิงซึ่งมีมลทินจากเลือดที่ไหลออกจากร่างกาย ไม่ว่าจะเป็นเลือดประจำเดือนหรือเลือดจากเวลาคลอดบุตร ชาวญี่ปุ่นมีความเชื่อว่าเลือดมีความสกปรกมีมลทิน ในบางสมัยยังผูกความเชื่อนี้กับผู้หญิงด้วย กล่าวคือ เลือดประจำเดือนเป็นสัญลักษณ์ของความหึงหวง ความลุ่ม หลงยึดติดของผู้หญิง (Tantissuk, 2016: 80-82)

ภาพที่ 16

การนำเสนอตัวตนของศิลปินในผลงานวัดคันนง

สัตว์นรกถูกย่างบนตะแกรง ถูกมังกรและสุนัขนรกทำร้าย ถูกดิ่งลื่นออกแผ่วแล้วไขควายไถให้
 ธรรมดา ถูกธรรมดาด้วยเปลวเพลิง เป็นต้น ตอนกลางของภาพฝั่งขวาเขียนการตายใน
 มนุสสภูมิ 2 แบบที่ต่างกัน แบบแรกเป็นหญิงธรรมดาบนฟูกนอน มียมบาลรอรับวิญญาณ
 ข้าง ๆ ที่ร่างของหญิงนางนี้ปรากฏไฟลุกออกมา ถัดมาคั่นด้วยฉากกัน เขียนการตายแบบที่
 2 เป็นชายนอนอย่างสงบบนฟูก มือห้อยลูกประคำ เขียนลายเส้นพุ่งออกจากลำคอปรากฏเป็น
 ร่างพระกษิติครรภโพธิสัตว์ สันนิษฐานว่าแสดงภาพพระกษิติครรภโพธิสัตว์โปรดผู้ตายหรือ
 อาจหมายถึงผู้ตายรำลึกถึงพระกษิติครรภโพธิสัตว์ก็เป็นได้ ที่ฉากกันเขียนข้อความพร้อมตรา
 ประทับว่า“庵摩訶盧尼/迦沙波訶/明治四拾有壹年/五月/六十翁文哉/拜寫” (ภาพที่ 16) จะ
 เห็นว่าระบุชื่อศิลปินไว้หลังบทสวด (พุมิยะ 60 ปี วาดเมื่อเดือน 5 ปีเมจิที่ 41) จากประสบการณ์
 ของผู้เขียน พบภาพภพภูมิที่มีข้อความแสดงตัวตนของศิลปินบนผลงานน้อยมากเมื่อเทียบกับ
 จำนวนผลงานทั้งหมดที่พบในปัจจุบัน ดังนั้นภาพของวัดคันนงนี้จึงเป็นหลักฐานสำคัญชิ้นหนึ่ง
 ที่แสดงให้เห็นลักษณะการถ่ายทอดตัวตนของศิลปินบนผลงานพุทธศิลป์ญี่ปุ่น

องค์ประกอบในภาพชุดนี้มีลักษณะคล้ายกับผลงานหลายชิ้น ไม่ว่าจะเป็นภาพภูมิทั้ง 6 วัด
 โฉมจระโอโง ภาพพระกษิติครรภโพธิสัตว์โปรดสัตว์ในแดนนรก ภาพประกอบในหนังสือโอโจ
 โยฉุฉบับปีเกินโรกะที่ 2 (ภาพที่ 17) นอกจากนี้มีข้อสังเกตว่า ในภาพของวัดคันนงนี้เขียน
 ภาพนรกที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์แม่-ลูกไว้ กล่าวคือ นรกที่กลุ่มเด็กกุมกัดกินร่างของสัตว์นรก
 หญิงภาพการลงทัณฑ์เช่นนี้ไม่ใช่องค์ประกอบใหม่ พบแนวทางการแสดงภาพนรกที่คล้ายกัน

เช่นภาพคินบุตร (Kogaeshi-zu)^{*} วัดโคเมียวอิน (Koumyou-in) จังหวัดชิบะ (สมัยเอโดะ) ภาพพญาชมพูภาพษาโทษที่ฆาตกรรมบุตร (Kodomo goroshi e no emmadaiau no sabaki-zu) (ภาพพิมพ์คริสต์ศตวรรษที่ 19 ตอนกลาง) หรือภาพการรับทัณฑ์ทรมาน (Juku-zu) ของวัดโจเซ็น (Jousen-ji) จังหวัดฟุกุชิมะ (ภาพที่ 18) สะท้อนให้เห็นหัวข้อที่ปรากฏร่วมกันเกี่ยวกับความสัมพันธ์แม่-ลูก ปัญหาเรื่องการฆาตกรรมบุตรในยุคสมัยนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าภาพของวัดคันทันนนี้เป็นที่น่าอึดใจประกอบจากผลงานหลายชิ้นมาผสมรวมกัน และเขียนองค์ประกอบใหม่เสริมเข้ามา ทั้งยังเป็นงานที่น่าสนใจหากจะศึกษาตีความเชื่อเกี่ยวกับความสัมพันธ์แม่-ลูก รวมถึงสภาพเศรษฐกิจในสมัยดังกล่าวด้วย

การเดินทางไปสำรวจภาพโอโจโยนุที่ประเทศญี่ปุ่นในครั้งนี้ ได้แก่ ภาพนรก “Jigoku-ezu” วัดเซ็งโก ภาพโอโจโยนุ “Oujouyoushuu-ezu” วัดโชะกุนภาพนรก “Jigoku-e” วัดอินโจ และภาพโอโจโยนุ “Oujouyoushuu-zu” วัดคันทันน ช่วยให้ผู้เขียนเก็บข้อมูลและภาพผลงานจากวัดและผู้เกี่ยวข้องได้มากยิ่งขึ้น จากการศึกษาสามารถสืบนิษฐานถึงอิทธิพลของภาพภูมิทั้ง 6 วัดโคโจระอิโงในท้องถิ่นอื่นนอกจากจังหวัดมิเงะ รวมถึงผลงานภาพพิมพ์ที่สังเกตองค์ประกอบคล้ายคลึงกัน โดยเฉพาะภาพประกอบจากหนังสือโอโจโยนุที่ตีพิมพ์สมัยเอโดะ สะท้อนให้เห็นการสร้างสรรคผลงานที่แม้จะได้รับอิทธิพลจากภาพเขียนอื่น แต่มีการพัฒนาสร้างองค์ประกอบใหม่ ผสมผสานให้เกิดชิ้นงาน นอกจากนี้ยังเห็นตัวอย่างการนำเสนอตัวตนของศิลปินในผลงานด้วย

สรุป

แม้ภาพภูมิหลังยุคกลาง ตั้งแต่สมัยเอโดะเป็นต้นมา ยิ่งหลังสมัยเมจิแล้วไม่นับว่าได้รับความสนใจเชิงวิชาการนัก เนื่องจากมักมองว่าการสร้างสรรค์ผลงานเน้นคัดลอกองค์ประกอบหรือโครงสร้างที่เห็นได้จากภาพเขียนยุคก่อน อีกทั้งเทคนิคฝีมือไม่ประณีตอ่อนช้อย เพราะผลงานหลังยุคกลางโดยมากเป็นฝีมือคนในท้องถิ่นซึ่งอาจไม่ใช่จิตรกรมืออาชีพ อย่างไรก็ตาม การสำรวจครั้งนี้ทำให้เห็นว่าผลงานเหล่านี้แม้จะมีการคัดลอกรูปแบบภาพภูมิที่มีอยู่เดิม

* การคินบุตร (Kogaeshi) ในที่นี้หมายถึงการคินบุตรสู่สวรรค์หรือคืนชีพให้เทพ กล่าวอีกนัยหนึ่งหมายถึงการฆาตกรรมบุตรของตนบางครั้งอาจเรียกว่า มะบิกิ (Mabiki) ปลายสมัยเอโดะพบบันทึกเกี่ยวกับเหตุการณ์เช่นนี้ทั่วประเทศ สันนิษฐานกันว่าเป็นเพราะสภาพเศรษฐกิจที่ตกต่ำจึงต้องการจำกัดจำนวนประชากร เพื่อหนีปัญหาความยากจน แม้ในสมัยเมจิก็ยังพบเหตุการณ์ดังกล่าวอยู่ (Toyoshima, 2016)

แต่บางกรณีก็จัดวางโครงสร้างใหม่ เพิ่มองค์ประกอบใหม่ หรือใช้องค์ประกอบเดิมในบริบทใหม่ จึงมีส่วนที่น่าสนใจไม่น้อยในแง่วิวัฒนาการของการสร้างภาพ อีกทั้งยังสะท้อนพัฒนาการของคติความเชื่อที่ยึดติดตามค่านิยมในคัมภีร์เพียงอย่างเดียว นำเสียดายที่ผลงานหลังยุคกลางยังไม่นำเสนอในวงกว้างมากนัก ทั้งยังอาจมีส่วนที่ตกสำรวจอยู่อีกมาก หวังอย่างยิ่งว่าการค้นคว้าสำรวจผลงานหลังยุคกลางจะดำเนินต่อไป และมีการนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับคติความเชื่อที่เกี่ยวข้องเพิ่มขึ้นในประเทศอื่น ๆ ไม่ใช่แต่เพียงภายในประเทศญี่ปุ่นเท่านั้น เพื่อเป็นประโยชน์แก่แวดวงการศึกษาและผู้สนใจต่อไป

ภาพที่ 17

ภาพนรกที่มีการลงทัณฑ์คล้ายคลึงกันระหว่างผลงานวัดคันนงและหนังสือโอโยฉุฉุฉบับปีเกินโรคุที่ 2

ภาพที่ 18

ภาพนรกเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างแม่-ลูก (ซ้ายบน: ภาพโอโยฉุฉุ วัดคันนง ซ้ายล่าง: ภาพจูกุส วัดโจเซ็น ขวา: ภาพ Kodomo goroshi e no emmadaiou no sabaki-zu)

USSNNUNSU

Maeda Eun, ed. (1912). 前田慧雲編. Dainihon zoku zoukyou: Yasukuni kinen dai 1 shuu dai 2 hen otsu dai 23 tou dai 4 satsu 大日本續藏經：靖國紀念 第1輯第2編乙第23套第4冊. Kyoto: Zoukyou Shoin.

Senkouji ten working group, ed. (2014). 千光寺展ワーキンググループ編. Ecchuu shingon no kosatsu seridanisan senkouji ten 越中真言の古刹芹谷山千光寺展. Toyama: Senkouji ten working group.

Takaoka Municipal Museum, ed. (1993). 高岡市立博物館編. Ecchuu ko ji no shihou Tokubetsuten Senkouji no bunkazai 越中古寺の至宝 特別展 千光寺の文化財. Toyama: Takaoka Municipal Museum.

_____. (1999). 高岡市立博物館編. Tokubetsuten “Jigoku to Gokuraku”: Bukkyou zuzou ni miru shinkou no katachi 特別展「地獄と極楽」-仏教図像にみる信仰のかたち-. Toyama: Takaoka Municipal Museum.

Tantisuk, Namsai. (2016). タンティスツク・ナムサイ. “Motif and Composition of Oujouy-oushuu Paintings in Early Modern Japan: An Analysis of Images of the Underworld 近世の往生要集絵の図様と構成:冥界のイメージ論”. Doctoral Dissertation, Osaka University, Osaka.

Toyoshima, Yoshie. (2016). 豊島よし江. “The Lives of Children and the Conditions of Abortion and Infanticide in the Late Edo Period (in Japanese) 江戸時代後期の堕胎・間引きについての実状と子ども観 (生命観).” Accessed April 3, 2020. Available from https://ryotokuji-u.repo.nii.ac.jp/?action=pages_view_main&active_action=repository_view_main_item_detail&item_id=284&item_no=1&page_id=13&block_id=69.

Yokkaichi Municipal Museum ed. (2001). 四日市市立博物館編. Meikai no sabaki Em-masama to jigoku no sekai: Toukai ni nokoru rokudoushinkou no zoukei 冥界の裁き 閻魔さまと地獄の世界～東海に残る六道信仰の造形～. Mie: Yokkaichi Municipal Museum.

บรรณานุกรมภาพ

ภาพที่ 1-6 น้ำใส ตันตีสู่ข, 2019.

ภาพที่ 7 น้ำใส ตันตีสู่ข, 2019. อ้างจาก. "Kaeisaikoku/Ujouyoushuu 嘉永再刻/往生要集.". n.d. National Institute of Japanese Literature. Accessed April 2, 2020. Available from. <https://kotenseki.nijl.ac.jp/biblio/100259887/viewer/3>.

ภาพที่ 8-9 น้ำใส ตันตีสู่ข, 2019.

ภาพที่ 10-11 น้ำใส ตันตีสู่ข, 2019. อ้างจาก. "Waji eiri oujouyoushuu 和字絵入往生要集". (1843). National Institute of Japanese Literature. Accessed April 3, 2020. Available from <https://kotenseki.nijl.ac.jp/biblio/100261209/viewer/104>

ภาพที่ 12-16 น้ำใส ตันตีสู่ข, 2019.

ภาพที่ 17 น้ำใส ตันตีสู่ข, 2019. อ้างจาก. Miya, Tsugio 宮次男. (1991). "Waji eiri oujouyoushuu nitsuite 和字絵入往生要集について." Chousakenkyuuhoukoku 調査研究報告, 12: 1-125. National Institute of Japanese Literature.

ภาพที่ 18 น้ำใส ตันตีสู่ข, 2019. อ้างจาก. Yasumura, Toshinobu, ed. (2001). 安村敏信編. Ano yo no joukei あの世の情景. Tokyo: Itabashi Art Museum. และ Shimizu, Isao 清水 勲. (2012). Edo giga jiten 江戸戯画事典. Kyoto: Rinsen shoten.